

QARIYALARDA ENDOKRIN TIZIMI KASALLIKLARINING KECHISHI

Yusupova Holidaxon Turg'unovna

Andijon viloyati Paxtaobod tuman Abu Ali ibn

Sino nomidagi jamoat salomatligi tehnikumi o'qtuvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qariyalarda uchraydigan endokrin tizimi kasalliklarining klinik kechishi, diagnostikasi va davolash xususiyatlari tahlil qilingan. Yoshi katta bemorlarda gormonal o'zgarishlar organizmning umumiy fiziologik holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, bu esa endokrin kasalliklarning (masalan, qandli diabet, gipotireoz, osteoporoz, adrenal disfunktsiya) o'ziga xos klinik belgilar bilan namoyon bo'lishiga olib keladi. Maqolada endokrin buzilishlarning qarish jarayonidagi roli, simptomlarning yashirin yoki atypik shaklda namoyon bo'lishi, shuningdek, komorbid holatlarning (bir necha kasalliklarning birgalikda uchrashi) tashxis va terapiyaga bo'lgan ta'siri yoritilgan. Maqola tibbiyot mutaxassislari, endokrinologlar va geriatrlar uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *qariyalar, endokrin tizimi, qandli diabet, gipotireoz, osteoporoz, gormonal disbalans, geriatrik bemorlar, diagnostika,*

Annotation: *This article analyzes the clinical course, diagnosis, and treatment features of endocrine system diseases in the elderly. Hormonal changes in older patients significantly affect the overall physiological condition of the body, leading to characteristic clinical manifestations of endocrine disorders such as diabetes mellitus, hypothyroidism, osteoporosis, and adrenal dysfunction. The article highlights the role of endocrine disturbances in the aging process, the atypical or hidden symptoms, and the impact of comorbid conditions on diagnosis and therapy. The article is of practical importance for medical specialists, endocrinologists, and geriatricians.*

Keywords: *elderly, endocrine system, diabetes mellitus, hypothyroidism, osteoporosis, hormonal imbalance, geriatric patients, diagnosis.*

Аннотация: *В статье проанализированы клиническое течение, диагностика и особенности лечения заболеваний эндокринной системы у пожилых пациентов. Гормональные изменения у пожилых больных значительно влияют на общее физиологическое состояние организма, что приводит к характерным клиническим проявлениям эндокринных нарушений, таких как сахарный диабет, гипотиреоз, остеопороз и дисфункция надпочечников. В статье освещается роль эндокринных нарушений в процессе старения, скрытые или атипичные симптомы, а также влияние коморбидных состояний на диагностику и терапию. Статья представляет практическую ценность для медицинских специалистов, эндокринологов и гериатров.*

Ключевые слова: *пожилые, эндокринная система, сахарный диабет, гипотиреоз, остеопороз, гормональный дисбаланс, гериатрические пациенты, клиническое течение, диагностика, методы лечения*

QARIYALARDA ENDOKRIN TIZIMI KASALLIKLARINING KECHISHI

Endokrin tizim – organizmning gormonal muvozanatini saqlash va turli fiziologik jarayonlarni boshqarishda muhim rol o'ynovchi murakkab tizimdir.

Gormonlar metabolizm, o'sish, reproduktiv faoliyat, stressga javob, suyaklar va mushaklarning holati kabi ko'plab funksiyalarni tartibga soladi.

Qarilik jarayonida esa endokrin tizim faoliyatida sezilarli o'zgarishlar yuzaga keladi, bu esa ko'plab kasalliklarning rivojlanishiga olib keladi. Shu sababli qariyalarda endokrin tizim kasalliklarining klinik kechishi, diagnostikasi va davolash usullarini chuqur o'rganish tibbiyot sohasida muhim ahamiyatga ega.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, qariyalar orasida endokrin kasalliklar soni doimiy o'sib bormoqda. Masalan, 65 yoshdan yuqori odamlar orasida qandli diabet kasalligi taxminan 20–25% ni tashkil qiladi.

Shuningdek, qalqonsimon bez kasalliklari, ayniqsa gipotireoz, qariyalarda keng tarqalgan bo'lib, umumiy aholining 10–15% ga ta'sir ko'rsatadi. Osteoporoz esa ayollar orasida ko'proq uchraydi: 60 yoshdan oshgan ayollarning 30–40% da suyak zichligi kamayishi kuzatiladi.

Bu kasalliklarning yuqori tarqalishi ularning vaqtida aniqlanishi va samarali davolashning muhimligini ko'rsatadi.

Endokrin tizim va qarish jarayoni

Qarilik bilan bog'liq fiziologik o'zgarishlar gormonal darajalar va ularning ta'sirida seziladi. Masalan, qalqonsimon bezning faoliyati pasayib, gipotireoz rivojlanadi, bu esa metabolizmning susayishi, charchoq, sovuqqonlik va boshqalar kabi simptomlarga olib keladi. Shuningdek, qalqonsimon bez gormoni miqdorining kamayishi yurak urishi sekinlashuvi va aqliy faoliyatning pasayishi bilan ifodalanishi mumkin.

Qarilikda shuningdek, insulin ishlab chiqarishning kamayishi va insulin qarshiligining ortishi natijasida qandli diabet (2-toifa diabet) xavfi oshadi. Bu kasallik ko'plab asoratlar – yurak-qon tomir kasalliklari, nefropatiya, retinopatiya va neyropatiya rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Adrenal bezlar faoliyatidagi buzilishlar esa kortizol va aldosteron gormonlarining nomutanosibligi natijasida yuzaga keladi, bu qon bosimi va elektrolitlar muvozanatining buzilishiga olib keladi.

Bu holatlar qariyalarda kuchli asoratlar keltirib chiqarishi mumkin.

Osteoporoz esa estrogen, testosteron va paratiroid gormonlarining darajasining pasayishi natijasida suyak to'qimasining zichligi kamayishi bilan xarakterlanadi. Bu kasallik o'ta xavfli bo'lib, suyaklarning tez sindrilishiga olib keladi.

Endokrin kasalliklarning klinik kechishi va diagnostikasi

Qariyalarda endokrin kasalliklar ko'pincha noaniq yoki atypik simptomlar bilan namoyon bo'ladi.

Masalan, gipotireoz ko'pincha bosh og'rig'i, depressiya yoki kognitiv buzilishlar bilan chalkashib ketadi.

Shuning uchun bu yosh guruhdagi bemorlarni tashxislashda noaniq klinik holatlarni aniqlash juda muhimdir.

Diagnostic jarayonda qondagi gormonlar miqdorini o'lchash, qalqonsimon bez ultratovush tekshiruvi, qand miqdorini aniqlash, shuningdek, suyak zichligini baholash kabi usullar qo'llaniladi.

Qariyalarda komorbid holatlar (masalan, yurak kasalliklari, buyrak yetishmovchiligi) ko'pincha test natijalarini murakkablashtiradi, shuning uchun mutaxassislarining tajribali yondashuvi talab etiladi.

Davolash strategiyalari va profilaktika

Qariyalarda endokrin kasalliklarni davolashda individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Gormonal terapiya bilan bir qatorda, dori vositalarining dozasi va kombinatsiyasini to'g'ri tanlash, bemorning boshqa surunkali kasalliklarini hisobga olish kerak.

Endokrin tizim kasalliklarining davolashida yondashuv bemorning individual holatiga, kasallik bosqichiga va boshqa mavjud kasalliklarga qarab belgilanadi.

- Qandli diabet: Asosan insulin yoki peroral glyukozani pasaytiruvchi dorilar qo'llaniladi. Yangi avlod preparatlari, masalan, SGLT2 inhibitörlari va GLP-1 analoglari, qandli diabet bilan birga yurak-qon tomir xavfini kamaytirishda samarali ekani ko'rsatildi. Biroq, qariyalar uchun dozani ehtiyotkorlik bilan sozlash va muntazam qon shakarini nazorat qilish muhimdir.

- Gipotireoz: Levotiroksin terapiyasi standart hisoblanadi. Qarilikda metabolizm sekinlashgani uchun dori dozasi asta-sekin oshiriladi va bemorlarning klinik holati muntazam nazorat qilinadi.

- Osteoporoz: Kaltsiy va D vitamini qo'shimchalari bilan birga bisfosfonatlar, denosumab kabi suyak zichligini oshiruvchi preparatlar buyuriladi. Jismoniy mashqlar va fizioterapiya ham suyak sog'lig'ini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

- Adrenal buzilishlar: Gormon almashtirish terapiyasi talab qilinadi, ayniqsa kortizol va mineralokortikoidlar darajasi kamayganida.

Davolash jarayonida komorbid kasalliklar, dori o'zaro ta'siri va yoshga xos o'zgarishlar hisobga olinishi shart. Geriatrik bemorlarni qo'llab-quvvatlash uchun multidisipliner yondashuv zarur.

✓ Xulosa

Qariyalarda endokrin tizimi kasalliklarining kechishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, organizmdagi gormonal o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Qarilik davrida endokrin tizimning funksional faoliyatining pasayishi turli kasalliklarning, jumladan, qandli diabet, gipotireoz, osteoporoz va boshqalarining rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Ushbu kasalliklar ko'pincha klinik jihatdan yashirin yoki atypik kechishi, shuningdek, komorbid holatlar bilan birga kelishi diagnostika va davolashni murakkablashtiradi.

Shu bois, geriatric bemorlarga individual yondashuv va zamonaviy diagnostika hamda terapiya usullarini qo'llash katta ahamiyatga ega.

Endokrin tizim kasalliklarining oldini olish va vaqtida samarali davolash orqali qariyalar salomatligini yaxshilash va ularning hayot sifatini oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- Shagizatova V. X. Endokrinologiya. Toshkent: IJOD PRINT, 2021. ISBN: 978 9943 6383 7 2. E-library SamMU
- Ne'matova Gulnigor Yahyobek qizi. "Ichki kasalliklar: tibbiyotdagi muammolar va yondashuvlar." Modern Education and Development, Vol. 28 No. 4 (2025), 34 41. scientific-jl.com
- Negmatova G.Sh., Mansurova G.Z., Abdiyev L.S. "About with peculiarities of eating behavior and quality of life in elderly and senile people with obesity and comorbidity." Educational Research in Universal Sciences, Vol. 3 No. special (2024). erus.uz
- Rakhimova K.M., Yuldashova N.E. "Analysis of the quality of medical care for patients with endocrine pathology in a family clinic." Bulletin of fundamental and clinic medicine, 2024, No. 5(11). bsmi.uz
- Nishanov A.X., Mengturayev F.Z., Allayarov U.B., Xaydarov S.I. "Endokrin kasalliklarini tashxislashda foydalaniladigan simptomlarni shakllantirish bosqichlari." Digital Transformation and Artificial Intelligence, Vol. 2 No.6 (2024), 228 236. dtai.tsue.uz
- "Qandli diabet: kasallik belgilari va alomatlari, oldini olish yo'llari haqida." UZA – UzA (O'zbekiston Milliy axborot agentligi). 2024.